

Notitie: Feedback ir. Wouter de Heij (stikstofinfo.net) op Duurzame landbouw in het Regeerakkoord Handreiking vanuit het Duurzaamheidsoverleg Politieke Partijen 2025

Datum:	16-11-2025	Client:	
Versie:	1	Contact person client:	
Status:	Openbaar	Consultant:	ir. Wouter de Heij (F4I)

Inleiding

Op het eerste gezicht oogt *Duurzame landbouw in het Regeerakkoord* als een constructief voorstel. Het document is opgesteld door vertegenwoordigers van de duurzaamheidsnetwerken van vier middenpartijen: **D66**, **GroenLinks-PvdA**, **CDA** en **Liberaal Groen**. Het ademt ambitie, optimisme en een oprechte zoektocht naar overeenstemming tussen politieke families die elkaar normaal gesproken niet vanzelf vinden. Dat verdient erkenning.

Maar zodra je het document niet als wensbeeld maar als beleidsdocument begint te lezen, vallen grote gaten op. De plannen benoemen wat men *wil*, maar nauwelijks *hoe* het moet worden bereikt. Er is geen uitvoeringsstrategie, geen raming van kosten, geen analyse van uitvoerbaarheid, geen juridische toetsing, en vooral geen begroting — terwijl vrijwel elke voorgestelde maatregel miljarden kost of grote systeemwijzigingen vergt.

Wie iets verder kijkt dan de fraaie formuleringen ziet dat het document vooral bestaat uit goedbedoeld wensdenken: hoge idealen zonder plan, doelen zonder routekaart, en ambities zonder draagvlak- of haalbaarheidsanalyse. Het is meer een politieke intentieverklaring dan een realistisch akkoord voor duurzame landbouw. Juist daardoor is het waardevol om de inhoud kritisch langs te lopen en te toetsen op economische, technische en bestuurlijke haalbaarheid. Dat is wat ik hieronder doe.

Kritiek per onderdeel

1. Vergroening van land- en tuinbouw

1. Circulaire, klimaatneutrale, natuurinclusieve landbouw als norm

Dit punt zet drie totaal verschillende doelen op één hoop. Circulair is iets anders dan klimaatneutraal, en weer iets anders dan natuurinclusief. Een bedrijf kan circulair zijn maar hoge emissies hebben, of natuurinclusief maar sterk afhankelijk van kunstmest. De interne tegenstrijdigheden worden niet benoemd. Bovendien ontbreekt de realiteitscheck: de huidige Nederlandse grondbalans kan pas grondgebonden worden met óf forse krimp van de veestapel óf enorme extra mestafzetkosten.

Nederland zou wel moeten inzetten op een betere stikstof-efficiency – dat betekent automatisch minder stikstof naar grondwater en naar de lucht (ammoniak). Ook is export van (bewerkte) mest naar bijvoorbeeld Noord-Frankrijk een vorm van circulariteit die gepromoot zou moeten worden.

Klimaatneutraal lijkt logisch, maar gaat voorbij aan het feit dat de meeste CO₂-eq emissies uit de korte cyclus komen. Minder gebruik van fossiele brandstoffen is mogelijk door bijvoorbeeld electrificatie te stimuleren. Ook is mestverwerking (productie groen gas en duurzame electriciteit) een win-win richting.

2. “Zo veel mogelijk dierlijke mest + Renure; kunstmest vervangen”

Dit gaat voorbij aan het feit dat dierlijke mest agronomisch grilliger is, een veel grotere onzekerheid heeft in N-werking, en nog steeds forse emissies veroorzaakt bij toediening. Renure is EU-technisch nog helemaal niet geregeld, en afhankelijk van complexe installaties. De ambitie om kunstmest “af te schaffen” kan opbrengstderving veroorzaken bij intensieve teelten, en creëert kunstmatige afhankelijkheid van mestverwerking.

De algemene richting “minder kunstmest” en “meer dierlijk” is wel goed. Maar daarvoor wenst vooral de akkerbouw wel gestandaardiseerde mineralenconcentraten en dient dus grootschalig ingezet te worden op mestverwerking 2.0.

3. Vervanging middelvoorschriften door doelsturing (stoffenbalans)

Afrekenbare stoffenbalansen zijn interessant, maar in de praktijk administratief zwaar, gevoelig voor manipulatie, en juridisch lastig te verankeren. De kennisinfrastructuur bij boeren én toezichthouders is ontoereikend. Dit wordt onderschat. Terug naar stoffenbalansen als basis voor goed boeren is wel aan te bevelen. Binnen de zuivel is er ZuivelNL en zo werkt ook de varkenshouderij aan een vergelijkbaar systeem van een ‘massabalans’.

4. Stimuleren biologische sector

De “Deense aanpak” wordt genoemd zonder de context: Denemarken heeft een totaal andere grondstructuur, veel minder veedichtheid en veel meer politieke bereidheid om de prijs van voedsel te verhogen. Dit is niet zomaar kopieerbaar. Bovendien is de afzetmarkt in NL beperkt en de meerwaarde lastig verhandelbaar. Wat positief is van de “Deense aanpak” is dat er op basis van een meerjarige landbouwvisie een convenant is afgesloten tussen alle betrokken partijen en dat heeft tot rust geleid.

5. Dierwaardige veehouderij in 2040

Dit is in feite een grote stelselwijziging, maar wordt gepresenteerd als vanzelfsprekende voortzetting van bestaande trends. In werkelijkheid betekent dit structureel minder dieren (door ruimte-eisen), hogere kosten, meer emissies van ammoniak, meer import van vlees (carbon leakage), en een enorme verbouwing van de sector. De economische gevolgen worden niet genoemd. Het convent van Dierwaardige Veehouderij is ondertussen wel ondertekend. Den Haag dient echter de afgesproken AmvB te implementeren.

6. Inkomenssteun omzetten naar ecosysteemdiensten

Dit klinkt goed, maar ecosysteemdiensten betalen vaak niet meer dan €200–400 per hectare — geen vervanging voor GLB-basispremies. In veel gevallen leidt dit tot inkomensverlies, en grote administratieve lasten. Ook ontbreekt de koppeling aan meetbare ecologische prestaties. Een groene dienst dient gewoon per uur betaald te worden op zijn minst voor het minimum uurloon.

7. Onafhankelijke adviseurs zonder winstoogmerk

Dit suggereert dat commerciële adviseurs corrupter zijn dan “onafhankelijke” adviseurs, wat niet klopt. Onafhankelijke adviesstelsels in NL zijn in het verleden juist log, traag en bureaucratisch gebleken (denk aan DLO-structuren). Bovendien kost dit miljarden per decennium. De grootste uitdaging is niet gratis adviseurs, maar de vraag hoe we tienduizenden boerenbedrijven in beweging gaan laten komen. Hiervoor zijn nodig a) vergunningen, b) budget, c) regionale uitvoeringsorganisaties.

8. Investeren in agro-ecologie én high-tech

Het document wil alles tegelijk: agro-ecologisch én high-tech, extensief én innovatief. Dit zijn tegengestelde richtingen die heel verschillende bedrijfsmodellen vereisen. Een nationale strategie kan niet op twee snelwegen tegelijk rijden. Als je al zou willen differentieren dan is sturen op de ruimtelijke component aan te bevelen. Natuurlijk Agrarische Beheer rondom natuurgebieden en high-tech landbouw in bijvoorbeeld Flevoland.

9. Gentech “doen met oog voor ethiek”

De ethische argumentatie is zo breed geformuleerd dat uiteindelijk alles kan worden tegengehouden. Het creëert schijnzekerheid: gentech werkt alleen als je duidelijke kaders hebt, niet als je ‘ethische bezwaren’ centraal stelt. Laat ondertussen dit onderwerp over aan de onderzoeksafdelingen van bedrijven. Anno 2025 staan we aan de vooravond van ‘vertrek naar het buitenland’.

10. Biobased teelt op marginale gronden

Het idee is sympathiek, maar financieel onhaalbaar: biobased ketens zijn nog afhankelijk van subsidies en nichemarkten. Zonder concrete afnemers is dit luchtfietserij. Het drukke Nederland vraagt nu juist gewassen voor ‘voedsel’ met een hoge opbrengst en juist geen gewassen voor bouwmaterialen of energie. Biobrandstoffen vragen enorme hoeveelheden kunstmest en landbouwgrond. Dit is geen geschikte weg voor de Nederlandse landbouw.

11. Land-based visteelt en maricultuur

Aquacultuur op land is extreem energie-intensief, en veel duurder dan zeevis. Het is dus een niche, geen vervanging voor wildvangst. Dat wordt hier niet benoemd. Viskweek is al tientallen keren geprobeerd in Nederland, ondernemers die dit willen oppakken kunnen dit nu al doen. Aquacultuur vraagt ook inputs (en warmte/energie) en zou derhalve gepositioneerd moeten worden op oplekken waar deze inputs in overvloed zijn.

2. Regie van het Rijk

12. Nationale ruimtelijke visie

Een nationale visie klinkt goed — maar nog nooit is een integrale visie geland in Nederland zonder gigantische vertraging (Vinex, NOVI). De suggestie dat “meervoudig ruimtegebruik” de problemen oplost, is naïef; vaak betekent het juist hogere kosten en conflicterende functies. De enige manier om hier een stap te zetten is als de provincies (en regio’s binnen provincies) hun ruimtelijke ordeningsplannen opstellen voor 2035 en 2050. Planvorming en sturing vanuit het rijk werkt niet.

13. Gebiedsprocessen + opkoop + transitiefonds

Gebiedsprocessen zijn duur, tijdrovend en juridisch complex. De PAS, WILG en gebiedsprogramma’s hebben aangetoond dat gebiedsprocessen zelden tot snelle resultaten leiden. De tekst herhaalt dit mislukte recept zonder te leren van ervaringen 2020–2024. Alleen decentraal binnen provincies en regio’s binnen provincies kan gewerkt worden aan gebiedsprocessen. Daarvoor dient er geen landelijk transitiefonds te zijn, maar juist lokale budgetten voor hen dien ‘doen in de praktijk’.

14. Betalen voor ecosysteemdiensten

Er wordt niet benoemd hoe groot het budget moet zijn, wie het betaalt en welke diensten worden beloofd. Ecosysteemdiensten zonder harde definities worden een juridisch risico, zeker onder de Habitatrichtlijn. Wil je ecoysteemdiensten promoten dan is een commerciële (uur) vergoeding praktischer dan werken aan de zoveelste hectare toeslag met veel verantwoordingskosten.

15. Strategisch grondbeleid + opkoop + herverpachten

Het Rijk heeft geen capaciteit, personeel of registratiesysteem om strategisch grondbeleid op grote schaal te voeren. Ook wordt niet benoemd dat er sprake zal zijn van verdringing van bestaande boeren, noch hoe rechtszekerheid wordt gewaarborgd. Nederland moet vooral respect blijven houden voor private eigendommen. Verleiden kan, verplichte uitkoop nooit.

16. Pachtwetgeving volledig vrijlaten

Dit zou pacht juist duurder maken; “contractsvrijheid” leidt tot hogere biedprijzen, geen verduurzaming. Er is een reden dat pacht in NL beschermd is: om speculatie te voorkomen. Zie verder ook kritiek op punten 17 en 18.

17. Niet aan de hoogste bieder verpachten

Dit klinkt idealistisch, maar leidt tot willekeur en juridisch risico (gelijke behandeling!). Wie bepaalt wat “duurzaamheid” is? En hoe objectiveer je dat? Generiek pachtbeleid gaat ook voorbij aan lokale verschillende en opgaves (zie ook punt 18).

18. Natuurorganisaties meer ruimte geven in pacht

De praktijk leert dat natuurorganisaties zeer wisselend presteren in agrarisch pachtbeheer. Soms uitstekend, soms ondermaats. De risico's (pachtopzegging, veranderende doelen, inconsistent beleid) voor boeren worden niet benoemd. Het omgekeerde is waarschijnlijk veel verstandiger “Natuurlijk Agrarisch Beheer” gaan promoten in de randen van bestaande Natura2000 gebieden.

3. Voedselketen en -omgeving

19. Heffingen, rechten en beprijzen van inputs

Dit verhoogt structureel de kosten voor boeren en verwerkers en leidt tot concurrentienadeel binnen de EU. Zonder grenscorrecties gaat productie naar het buitenland. Het risico op carbon leakage en food leakage wordt genegeerd. Nederland is een grote speler in de grotere omgeving Noord-West Europa waar bijna honderd miljoen consumenten wonen, werken en dus ook eten en drinken. Natuurlijk kan (moet) productie altijd milieuvriendelijker en duurzamer, maar politieke interventies moeten beoordeeld worden op de vraag “wordt het ook in de praktijk beter?”.

20. Subsidies alleen voor transitie

Veel landbouwtransities vereisen langdurige ondersteuning; eenmalige subsidies zijn te beperkt. Denk aan mestverwaarding, AI in landbouw, drainage-innovaties: dat zijn geen eenmalige investeringen. Het probleem is niet gebrek aan plannen, maar gebrek aan executie in de praktijk. Hiervoor zijn grote investeringen (CAPEX) nodig, budget dat er zelden is. Er is teveel subsidie gericht op kantoorwerkers en onderzoekers, en veel te weinig op praktijk pilot projecten.

21. Afschaffen soja-vrijstelling (douaneheffing)

Dit kan, maar maakt veevoer duurder zonder emissies daadwerkelijk te reduceren. Het drijft veevoerbedrijven naar niet-EU landen en verhoogt de prijs van dierlijke producten. De CO₂-impact per kg soja uit Zuid-Amerika is bovendien lager dan vaak wordt gesuggereerd. Het wil niet zeggen dat inzet op lokale (EU) feed geen goede strategie is. Koeien eten gras, varkens resten.

22. Overheid koopt “beste keurmerken” in

Het negeert dat veel keurmerken elkaar tegenspreken. Bovendien is de overheid slechts een zeer kleine speler in de totale markt; de impact is dus beperkt. Sturen op keurmerken sluit lokale kleinere spelers in de praktijk vaak uit. Juist inkoop gericht op lokaal wordt daardoor geblokkeerd door keurmerken.

23. Korte ketens stimuleren

Wordt vaak overschat: korte ketens zijn inefficiënt, duurder, en de logistieke footprint is soms hoger dan grote ketens. De schaalvoordelen van voedselproductie en supermarkten worden vergeten. Vrijwel al ons voedsel komt immers via verwerking en via retail op ons bordje. Laten we sympathie niet verwarren met verduurzaming.

24. Gratis schoollunch

Goede bedoelingen, maar geen landbouwbeleid. Groot budgettair risico, weinig effect op verduurzaming. De vraag is dan ook welk probleem wordt opgelost met dit advies.

25. Gemeenten beleid laten voeren op voedselomgeving

Juridisch moeilijk: vergunningen moeten objectief zijn. Gezondheid is geen juridisch robuuste norm om vergunningen op te weigeren. Het is wel een goed idee als gemeenten meer ruimte krijgen om met lokale ondernemers afspraken rondom verkoop-koop te maken. Soms staan aanbestedingsregels dit namelijk in de weg.

26. Wettelijke doelstellingen voor supermarktaanbod

Dit is vergelijkbaar met een planeconomie. Bovendien tast het de keuzevrijheid van consumenten aan, en de juridische verankering ervan is complex. In onze open economie kan dit niet.
